

ТЕМА: ОСНОВИ ТЕОРІЇ ВІДТВОРЕННЯ

1. Матеріальні основи відтворення.
2. Процес відтворення на макрорівні. Економічне зростання.
3. Національне рахівництво і значення національних рахунків.
4. Методи розрахунку ВВП. Інші показники СНР.

1. Матеріальні основи відтворення

Матеріальною основою безперервного відтворення і розвитку виробництва є **національний продукт**.

Національний продукт - сумарна вартість, грошовий вираз обсягу кінцевої продукції (товарів і послуг), виробленої країною протягом року.

Національний продукт містить у собі різноманітні товари, які можна представити у двох формах: речовій та послуг.

Речова, або натуральна форма продукту створюється в матеріальній сфері виробництва; послуги ж надає сфера нематеріального виробництва.

За своєю натурально-речовою структурою національний продукт поділяється на:

Засоби виробництва

- це знаряддя і предмети виробничої, трудової діяльності людей.

До них відносяться основні засоби (виробничі будинки, споруди, машини, обладнання, інструменти, прилади) й оборотні засоби (сировина, матеріали, енергія, малоцінний інвентар), які використовуються у виробництві.

Предмети споживання

- це предмети, які використовуються для особистого, сімейного, домашнього та інших видів невиробничого (соціального) споживання.

2. Процес відтворення на макрорівні. Економічне зростання.

Відтворення – це процес відновлення використаних чинників виробництва (природних ресурсів, робочої сили, засобів виробництва), шляхом їх подальшого виробництва.

Відтворення означає **безперервне повторення процесів виробництва, розподілу, обміну і споживання.**

В ринкових умовах господарювання відтворення можливе за умови, що всі товари, які виробляються, будуть продані, а всі засоби виробництва і предмети споживання - відшкодовані.

Ця умова передбачає дотримання певних народногосподарських пропорцій.

В економічній теорії розроблено декілька моделей відтворення (господарського кругообігу).

I. Модель відтворення Франсуа Кене

(1694-1774), французького економіста, засновника школи фізіократів, базується на його теорії класів, які він виділив в залежності від їх участі в створенні і привласненні чистого продукту.

Згідно з цією теорією нація складається із трьох класів:

Продуктивний клас, до яких він відносив виробників сільськогосподарської продукції (фермерів і найманих ними робітників), створює чистий продукт.

Клас власників (король, сеньйори, церква) привласнюють чистий продукт.

Безплідний клас - це громадяни, які не зайняті в сільському господарстві, не привласнюють і не створюють чистий продукт, вони лише перетворюють сільськогосподарський продукт в іншу натуральну форму.

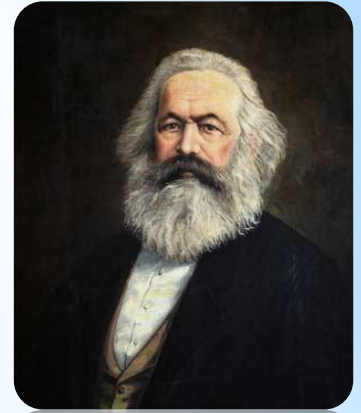
Чільне місце в цій теорії відтворення посідає проблема реалізації сільськогосподарської продукції, створеної продуктивним класом, промислової продукції, створеної безплідним класом, грошових засобів, які отримали в попередньому періоді за оренду землі земельні власники.

II. Теорія відтворення суспільного капіталу К. Маркса

(1818-1883), німецького економіста, засновника марксизму, центральною проблемою суспільного відтворення є реалізація всього сукупного продукту, створеного в суспільстві.

Його відтворення пов'язується зі співвідношенням між структурою виробництва і структурою суспільних потреб, тобто показується через певну пропорційність між ними.

Дана теорія базується на певних припущеннях - умовах, яких повинні дотримуватися. Все суспільне виробництво поділяється на два підрозділи:

I - виробництво засобів виробництва;

II - виробництво предметів споживання.

Переваги надаються випереджальному розвитку першого підрозділу порівняно із другим.

III. Модель економічного обороту продуктів і доходу

Постійне оновлення, повторення і продовження процесу руху продуктів, ресурсів і грошей складають зміст суспільного відтворення.

Процес відтворення охоплює відтворення:

- ✓ національного продукту,
- ✓ робочої сили,
- ✓ капіталу,
- ✓ природних ресурсів,
- ✓ виробничих відносин.

Відтворення національного продукту - безперервне відновлення витрачених обсягів продукції, товарів і послуг шляхом їх подальшого виробництва. Відтворення матеріальних і духовних благ необхідне в будь-якому суспільстві, тому що людям необхідно постійно і безперервно задовольняти свої потреби.

Відтворення робочої сили - безперервне відновлення і підтримання фізичних сил і здібностей людей до праці. Особливість відтворення робочої сили полягає в тому, що людина відтворює себе не тільки стосовно своїх фізичних й інтелектуальних здібностей, але й як працівник певної якості (кваліфікації) або типу (фаху). Економічний розвиток в країні визначає потреби відтворення певної кількості робочої сили, рівня її освіти і кваліфікації. Для відтворення відповідної необхідної робочої сили суспільство повинно створювати умови для відшкодування витрат, пов'язаних з народженням, фізичним і культурним розвитком людей, їх освітньою і професійною підготовкою.

Відтворення (обіг) капіталу – безперервне відновлення (обіг) засобів виробництва, що використовуються у виробництві товарів і послуг, і доставка їх до кінцевого споживача. Воно передбачає постійне створення більш якісних і досконалих машин, обладнання, механізмів, інструментів, програмного забезпечення тощо.

Відтворення природних ресурсів – це безперервне їх витрачання і відновлення. Природні ресурси не є невичерпними і вічними, якщо їх постійно витрачати; тому для забезпечення процесу відтворення необхідно:

- бережливо і раціонально використовувати все те, що дає нам природа (зокрема, стосовно невідтворюваних природних ресурсів);
- там, де ще можливо, відроджувати їх (поновлювати і підвищувати природну родючість землі, висаджувати ліси, відтворювати запаси водоймищ);
- максимально використовувати вторинну сировину, інші відходи виробництва та знешкоджувати їхній негативний вплив на природу і здоров'я людей (застосовувати безвідходні технології);
- всілякими способами підтримувати екологічну чистоту виробництва і природокористування.

Відтворення виробничих відносин - безперервне відновлення певних економічних відносин, в які постійно вступають люди. Вони визначаються власністю, особливістю поділу, кооперації і комбінування праці тощо, які утворюють соціально необхідне повторення виробництва. Відтворення може відбуватися в різних варіантах (масштабах або пропорціях).

Розрізняють такі типи відтворення: просте, розширене і звужене.

Просте відтворення - відтворення за незмінних масштабів виробництва, коли весь отриманий дохід (продукт) нації використовується в особистому (кінцевому) споживанні.

Розширене відтворення - відтворення при зростаючих масштабах виробництва. При ньому частка отриманих доходів використовується для придбання додаткових ресурсів, за рахунок яких виробництво відновлюється і зростає.

Звужене, або регресивне відтворення - повторення процесу виробництва в скороченому обсязі через відсутність його доходів або недоцільність розвитку даного виду (індивідуальне виробництво). "Проїдання" виробничого капіталу веде до зниження ВВП і доходів, а відтак призводить до економічного спаду, а це небезпечно для майбутнього країни. Характеризують стан суспільного відтворення наявність або відсутність економічного зростання.

Економічне зростання – такі кількісні і якісні зміни в національній економіці в певний період часу, які характеризуються стійким розширенням масштабів виробництва національного продукту, його удосконаленням (покращенням структури).

Економічне зростання означає, що на кожному даному відрізку часу певною мірою полегшується розв'язання проблеми обмеженості ресурсів і стає можливим більш повне забезпечення потреб людей в товарах і послугах.

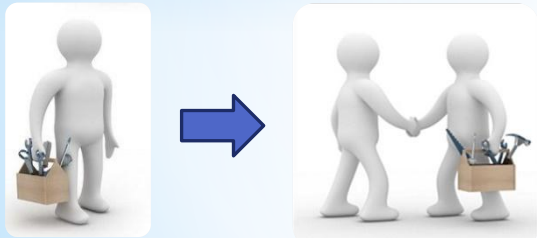

Способи економічного зростання:

екстенсивне

збільшення масштабів виробництва суспільного продукту за рахунок використання додаткових одиниць праці, капіталу, природних ресурсів, коли технологічна база виробництва і кваліфікаційно-освітня підготовка працівників незмінні.

Можливості екстенсивного шляху розвитку, в кінцевому рахунку, обмежені наявністю природних, капітальних і трудових ресурсів.

інтенсивне

зростання суспільного продукту за рахунок більш раціонального й ефективного використання кожної одиниці ресурсного потенціалу.

Досягається воно внаслідок якісних змін чинників виробництва (підвищення продуктивності праці, кращого використання матеріалів, енергії тощо), переходу виробництва на нову технологічну основу під впливом науково-технічного прогресу.

3. Національне рахівництво і значення національних рахунків

Для аналізу економічних подій, складних господарських взаємозв'язків, які відображаються як на мікроекономічному, так і на макроекономічному рівнях, необхідна система надійних, взаємодоповнюючих показників, які між собою узгоджуються.

Без наявності рахівництва в масштабах держави було б неможливим корегування економічних процесів з боку держави й економічна політика базувалась б на інтуїції.

Різні показники дозволяють вимірювати обсяг виробництва у конкретний момент часу, розкрити фактори, які безпосередньо визначають функціонування економіки, робити прогноз економічного розвитку.

Щоб визначити обсяг національного виробництва, проаналізувати причини його зменшення та умови зростання, проаналізувати ефективність розвитку національної економіки, порівняти її з розвитком економіки інших країн, використовується система макроекономічних показників.

Ці показники розраховуються за однаковою методикою в усіх країнах.

Вона представлена як система національних рахунків (СНР).

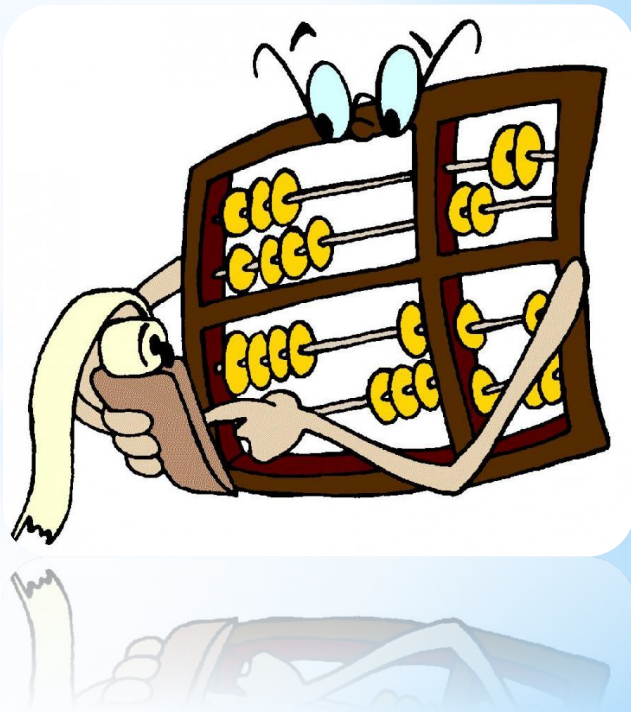
Система національних рахунків (СНР) – це система взаємопов'язаних статистичних макроекономічних показників, які характеризують стан і динаміку економіки.

З травня 1993 року за Указом Президента в Україні була введена СНР, тобто наші статистика й облік перейшли на міжнародні стандарти. В основу СНР покладена концепція господарського кругообігу, згідно з якою в економічній системі відбувається постійна циркуляція потоків ресурсів і товарів, що обслуговуються грошовими потоками витрат і доходів.

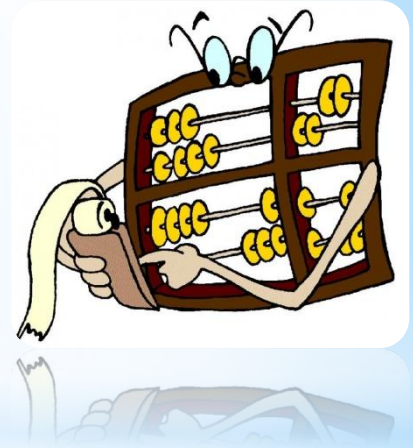
Передбачається, що будь-яка економічна операція записується один раз як використання і один раз як ресурси, тобто має місце **принцип подвійного запису**.

Тому для кожної суттєвої операції існує рівновага між різними потоками продукції, споживанням та інвестиціями. Тобто кожний рахунок сам по собі має вигляд балансової таблиці, одна сторона якої характеризує ресурси, а інша - їх використання.

Для об'єктивного обчислення сукупного обсягу виробництва потрібно, щоб усі товари і послуги, вироблені в даному році, були враховані в ньому тільки один раз.

Більшість продуктів проходить декілька виробничих стадій, перш ніж потрапляє на ринок. Вартість пшениці входить у вартість виробленого з неї борошна, у вартість випеченого хліба, у ціну, за якою цей хліб реалізується покупцеві. Щоб уникнути багаторазового врахування одного і того ж продукту, при розрахунку ВВП враховується тільки ринкова вартість і виключається вартість проміжної продукції.

Під **кінцевими продуктами** розуміють ті товари і послуги, які купуються для споживання, а не для подальшої обробки або переробки.

Проміжна продукція - це товари і послуги, що є ресурсом для виробництва іншої продукції, тобто вони проходять подальшу переробку або перепродаються декілька разів, перш ніж опиняються у кінцевому споживанні.

4. Методи
розрахунку ВВП.
Інші показники СНР

Основні показники розвитку країни

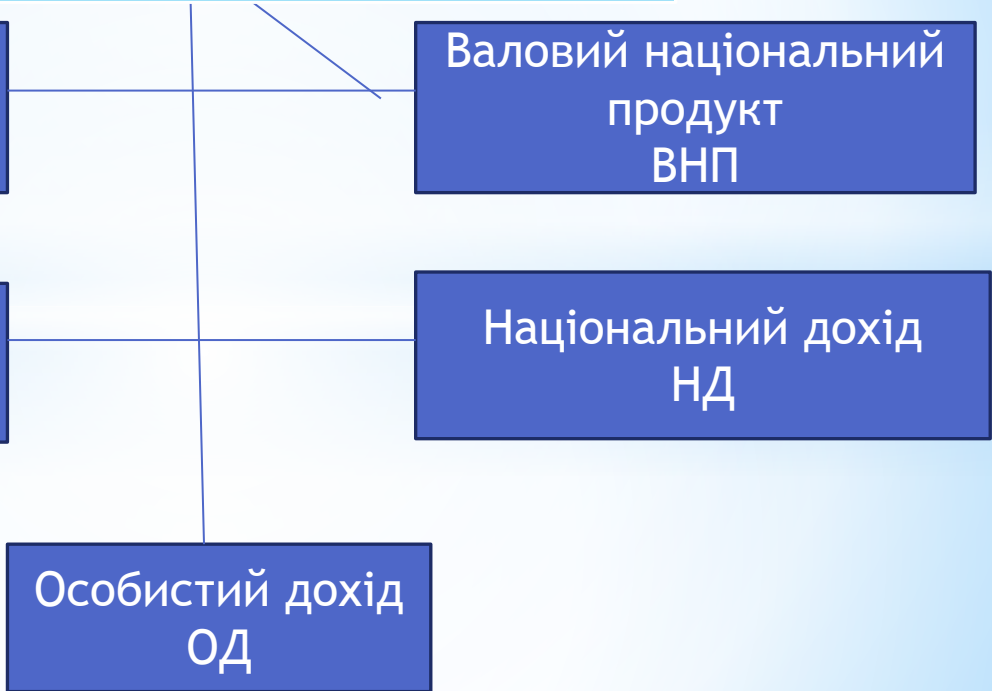
Валовий внутрішній
продукт
ВВП

Валовий національний
продукт
ВНП

Чистий національний
продукт
ЧНП

Національний дохід
НД

Особистий дохід
ОД

ВВП

- Сукупна вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених протягом року на території цієї країни

ВНП

- Сукупна вартість кінцевих продуктів, вироблених національним капіталом як на території країни, так і за кордоном протягом року

НД

- Сукупність усіх доходів в економіці домашніх господарств і підприємців незалежно від того, де вони використовують ресурси - у своїй країні чи за кордоном

ЧНП

- Сукупна вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених протягом року, за винятком суми амортизації (А)- вартості зношених основних фондів

ОД

- Грошовий прибуток працівника, який складається із заробітної плати та додаткових надходжень (ренти, відсотка тощо)

Способи обчислення ВВП

За сумою доходів

Заробітна плата (W)
Прибуток підприємців (Pr)
Відсоток (i)
Рента (R)
Амортизаційні відрахування (A)
Непрямі податки (Tn)

За вартістю (виробничий метод)

Сума доданих вартостей
вироблених кінцевих продуктів

Додана вартість -
різниця між вартістю товарів та
послуг і вартістю витрат на
виробництво й реалізацію
продукції

За сумою витрат

Споживчі витрати (C)
Державні витрати (G)
Валові інвестиції (I)
Амортизаційні відрахування (A)
Чистий експорт (Xn)

При обчисленні ВВП не враховується

Трансфертні
платежі:
пенсії,
стипендії,
допомоги

Доходи від
купівлі-
продажу
цінних
паперів

Вторинна
купівля-
продаж
товарів

Вартість товарів
та послуг,
вироблених
для власного
споживання

ВВП

Номінальний - річний обсяг кінцевих товарів
та послуг, виражений у поточних цінах

Реальний - річний обсяг кінцевих товарів та
послуг, виражений у цінах базового періоду

$$\text{Дефлятор ВВП} = \frac{\text{Номінальний ВВП}}{\text{Реальний ВВП}} * 100\%$$

Сукупні доходи та сукупні витрати найважливіша складова макроекономіки

Елементами сукупних доходів є:

Заробітна плата W

Рента R

Процент i

Прибуток Pr

Амортизація A

Елементами сукупних витрат є:

Споживчі витрати C

Державні витрати G

Інвестиційні витрати I

чистий експорт X_n

Сукупні доходи = Сукупним витратам

$$W + R + i + Pr + A = C + G + I + X_n$$

Найбільш узагальнюючим показником результативності суспільного виробництва, який враховує працю багатьох поколінь, а також залучені у виробництво природні ресурси, рівень освіти, обдарованість населення і деякі інші елементи, є національне багатство.

Національне багатство - це всі природні ресурси і блага, створені і нагромаджені в країні працею багатьох поколінь, які мають ринкову цінність і можуть обмінюватися на гроші або інші блага.

Національне багатство складається із фізичних благ і активів - фінансових активів, навичок, уміння, тобто всього того, що може приносити дохід, який є віддачею від цього багатства. Всі ці складові елементи можуть розглядатися як національне багатство лише тоді, коли вони можуть продаватися і купуватися на товарних або грошових ринках.

Багатство нації може бути поділено на два основних види:

- речове багатство, втілене в фізичних і фінансових активах, яке називається капіталом;
- неречове багатство, яке називається людським капіталом.

Елементи речового національного багатства:

- створений і нагромаджений в країні виробничий капітал (активи), які, в свою чергу, поділяються на основні й оборотні;
- основний невиробничий капітал (активи), тобто активи, які функціонують в соціальній сфері – житло і будинки, лікарні, школи, культурно-освітні і спортивні установи тощо;
- майно домашніх господарств – житло, предмети домашнього вжитку тривалого використання (меблі, автомобілі, побутова техніка, одяг тощо), засоби праці підсобних господарств, домашні тварини;
- товарні запаси народного господарства (резервні і страхові запаси, запаси готової продукції на складах);
- залучені в процес виробництва природні ресурси (земля, ґрунти, надра, води, ліси, розвідані корисні копалини, атмосфера, клімат).

Елементи неречового національного багатства:

- нагромаджений виробничий досвід людей, їх здібності;
- освітній і інтелектуальний потенціал нації;
- творчі здібності;
- мистецькі і літературні твори, досягнення культури;
- національні звичаї, традиції, мораль, етичні норми тощо.

Всі види національного багатства (речові і неречові) мають таку основну властивість, здатність приносити дохід, який уособлює собою віддачу від цього багатства.

Національне багатство тісно пов'язане із НД, адже саме частина останнього, нагромаджуючись, поповнює багатство нації. Національне багатство не лише зростає із часом, але й постійно і безперервно відновлюється, що стає передумовою і, водночас, результатом економічного і соціального прогресу.

